

TABIIY DORI VOSITALARINING AFZALLIKLARI, ZAMONAVIY FARMAKOLOGIYASIDAGI O'RNI

Abduraxmanova Marxabo Abdulhamidovna

Qo'rg'on tepa Abu Ali ibn Sino

nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi

farmakologiya asoslari fani o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada tabiiy o'simlik mahsulotlaridan olingan dori vositalarining turlari, ularning tayyorlanish usullari, saqlash va qo'llanilish sohalari haqida ma'lumotlar berilgan. Tabiiy o'simlik dori vositalari inson sog'lig'ini tiklashda, turli kasalliklarni davolashda muhim rol o'ynaydi. Maqolada tabiiy dori vositalarining afzalliklari, zamonaviy farmakologiyada o'rni va ularni ishlab chiqarishda amal qilinadigan asosiy qoidalar ko'rib chiqiladi.

KIRISH

Tabiiy o'simlik mahsulotlaridan olingan dori vositalari inson salomatligini saqlash va turli kasalliklarni davolashda ming yillik an'analarga ega bo'lgan eng qadimiy va samarali tabiiy resurs hisoblanadi. Qadim davrlardan beri odamlar o'simliklarning turli qismlaridan foydalangan, ularning shifobaxsh xususiyatlarini o'rganib, kasalliklarni davolash uchun turli shakllarda dori vositalarini tayyorlab kelgan. Hozirgi kunda zamonaviy tibbiyot sohasida ham tabiiy dori vositalariga qiziqish tobora oshib bormoqda. Bu tabiiy preparatlar inson organizmiga nisbatan yumshoq ta'sir ko'rsatishi, yon ta'sirlari kamroq bo'lishi va ko'plab kasalliklarda qo'shimcha davolash vositasi sifatida keng qo'llanilishi bilan izohlanadi. Tabiiy o'simlik dori vositalarining samaradorligi ularning tarkibida mavjud bo'lgan faol biologik moddalarga bog'liq. Ushbu moddalar organizmda turli fiziologik jarayonlarni rag'batlantiradi, immun tizimini mustahkamlaydi, yallig'lanishga qarshi kurashadi va tabiiy tiklanish jarayonlarini tezlashtiradi. Ko'plab dorivor o'simliklar tarkibida alkaloidlar, flavonoidlar, glykozidlar, efir moylari va boshqa bioaktiv birikmalar mavjud bo'lib, ular turli kasalliklar davolashda samarali vosita hisoblanadi. Shuningdek, tabiiy dori vositalarining afzalliklaridan biri — ularning inson organizmiga zararli ta'sirining nisbatan kamligi. Bu preparatlar ko'pincha sintetik dorilarga nisbatan yaxshiroq chidamlilik va moslashuvchanlikka ega bo'lib, uzoq muddatli qo'llash uchun qulaydir. Biroq, tabiiy preparatlarning samarali va xavfsiz bo'lishi uchun ularni to'g'ri tayyorlash, saqlash va belgilangan dozada ishlatish muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy farmatsevtika sohasida tabiiy o'simlik mahsulotlaridan olingan dori vositalarini ishlab chiqarish texnologiyalari rivojlanmoqda, sifat va xavfsizlik talablariga javob beradigan mahsulotlar yaratishga

alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga, ilmiy tadqiqotlar davomida tabiiy preparatlarning ta'sir mexanizmlari va ularning zamonaviy tibbiyotdagi o'рни kengaymoqda. Natijada tabiiy o'simliklardan tayyorlangan dorilar bugungi kunda inson salomatligini qo'llab-quvvatlashda ajralmas qismga aylangan.

Tabiiy o'simlik mahsulotlaridan olingan dori vositalari haqida ma'lumot

Tabiiy o'simliklardan olingan dori vositalari — bu o'simliklarning turli qismlaridan (barg, ildiz, po'st, gullar, urug'lar) tayyorlangan dorivor preparatlar bo'lib, ular ichki va tashqi foydalanishga mo'ljallangan. Ushbu dori vositalari tarkibida faol biologik moddalarning tabiiy shakllari mavjud bo'lib, ular organizmning turli tizimlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy dori vositalarining asosiy turlari quyidagilar: infuziyalar (choylar), damlamalar, ekstraktlar, yog'lar, mazlar, siropalar va tabletka shaklidagi tabiiy preparatlar. Infuziyalar ko'pincha issiq suvda tayyorlanadigan va qisqa muddat ichida iste'mol qilinadigan dorilardir. Damlamalar esa ko'proq uzoqroq vaqt davomida va ko'proq faol moddalarni o'z ichiga olgan bo'ladi. Ekstraktlar esa o'simliklardan maxsus usullar yordamida faol moddalarni ajratib olish orqali olinadi va ularning kontsentratsiyasi yuqori bo'ladi. Tabiiy dori vositalarining eng muhim xususiyati — ularning organizmga kamroq zarar yetkazishi va turli yon ta'sirlarning kam uchrashi. Shuningdek, tabiiy dorilar immunitetni mustahkamlash, metabolizmni yaxshilash, va organizmning o'zini tiklash jarayonlarini qo'llab-quvvatlashda samarali. Biroq, tabiiy dori vositalarining samaradorligi ularni to'g'ri tayyorlash va saqlash sharoitlariga ham bog'liq. Mahsulotlarning sifati faol moddalar miqdori, ularning aralashishi, saqlash muddatlari va qadoqlash sifatiga qarab o'zgaradi. Shu sababli tabiiy dori vositalarini ishlab chiqarishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash va sifat nazoratini kuchaytirish zarur. Tabiiy o'simliklardan olingan dori vositalari zamonaviy farmakologiyada ham keng o'rin egallamoqda. Ko'plab sintetik dorilar ushbu o'simliklar tarkibidagi faol moddalarning sintetik analoglari hisoblanadi. Shu bilan birga, tabiiy dori vositalari ko'plab kasalliklarda kompleks terapiya sifatida ham qo'llanilmoqda.

1. Tabiiy o'simlik dori vositalarining turlari va shakllari

Tabiiy o'simlik mahsulotlaridan olingan dori vositalari ko'plab shakllarda bo'lishi mumkin. Eng ko'p uchraydiganlari infuziyalar (choylar), damlamalar, ekstraktlar, yog'lar, mazlar, siropalar va kapsulalar hisoblanadi. Infuziyalar — bu o'simliklarning barglari, gullari yoki boshqa qismlarini issiq suvda qisqa vaqt davomida damlab tayyorlanadigan dori vositasi bo'lib, tezda foydalanishga mo'ljallangan. Damlamalar esa o'simlik materialining spirtli yoki suvli eritmasi bo'lib, faol moddalar konsentratsiyasi yuqoriroq bo'ladi va uzoqroq muddat foydalanish uchun mo'ljallangan. Ekstraktlar – bu o'simlik tarkibidagi faol dorivor moddalarning maxsus texnologiyalar yordamida ajratib olinishi natijasida olinadigan kontsentratsiyalangan preparatlar. Ular farmatsevtik mahsulotlarda ko'p qo'llaniladi,

chunki ekstraktlar dozani aniq belgilash va samaradorlikni oshirish imkonini beradi. Yog'lar esa ko'proq tashqi qo'llanilish uchun ishlatiladi, masalan, terini yumshatish yoki yallig'lanishga qarshi ta'sir ko'rsatishda. Har bir dori vositasi turi o'zining tayyorlanish va saqlash qoidalariga ega bo'lib, ularning samaradorligi va xavfsizligi ko'p jihatdan shu qoidalarga rioya qilinishiga bog'liq. Shu bois tabiiy dori vositalarini ishlab chiqarishda sifat nazorati va standartlashtirish jarayoni muhim hisoblanadi.

2. Tabiiy dori vositalarining faol moddalar va ularning ta'siri

Tabiiy o'simliklardan olingan dori vositalarining asosiy afzalligi — ularning tarkibida organizm uchun foydali bo'lgan tabiiy faol moddalarning bo'lishidir. Bular alkaloidlar, flavonoidlar, glykozidlar, efir moylari, vitaminlar, minerallar va boshqa bioaktiv birikmalar bo'lishi mumkin. Masalan, ko'plab o'simliklarda mavjud bo'lgan flavonoidlar antioksidant xususiyatga ega bo'lib, organizmni erkin radikallardan himoya qiladi va yallig'lanishni kamaytiradi. Alkaloidlar esa ko'pincha markaziy asab tizimiga ta'sir ko'rsatadi, ba'zi dorilar ularni asos qilib olgan. Shuningdek, glykozidlar yurak faoliyatini tartibga solishda yordam beradi, efir moylari esa bakteriyalar va zamburug'larga qarshi kurashadi. Tabiiy dori vositalarining ta'siri ko'pincha kompleks bo'lib, ularning komponentlari birgalikda organizmning turli tizimlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ammo, tabiiy dori vositalari ham noto'g'ri qo'llanilganda yoki haddan tashqari ko'p iste'mol qilinganda salbiy ta'sirlar keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun ularni mutaxassis nazorati ostida va tavsiya etilgan dozada qo'llash muhimdir.

3. Tabiiy dori vositalarining saqlanishi va sifatini ta'minlash

Tabiiy o'simlik mahsulotlaridan tayyorlangan dori vositalari faol moddalarning o'zgarishi, chirishi yoki yomonlashishining oldini olish uchun maxsus saqlash sharoitlariga muhtoj. Bunday vositalar odatda qorong'i, salqin va quruq joylarda saqlanishi lozim. Yuqori harorat, namlik va quyosh nuri faol moddalar sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Qadoqlash ham tabiiy dori vositalarining sifatini saqlashda muhim ahamiyatga ega. Masalan, shisha yoki plastik idishlar, qog'oz va alyuminiy paketlar faol moddalarni himoya qilish uchun ishlatiladi. Qadoqlash vositasi havo va namlik kirishini to'sib, mikroorganizmlarning o'sishini oldini oladi. Sifatni saqlash uchun dori vositalari ishlab chiqarishning har bir bosqichida sanitariya-gigiyena qoidalariga qat'iy rioya qilish, zarur texnologik jarayonlarni bajarish va mahsulotlarni muntazam sifat nazoratidan o'tkazish zarur. Shu tarzda tabiiy dori vositalarining samaradorligi va xavfsizligi kafolatlanadi. Tabiiy o'simlik mahsulotlaridan olingan dori vositalari inson salomatligini saqlash va turli kasalliklarni davolashda muhim o'rin tutadi. Ularning tabiiyligi, organizmga yumshoq ta'sir ko'rsatishi va yon ta'sirlarning kamligi zamonaviy tibbiyotda alohida e'tibor qaratilishiga sabab bo'lmoqda. Bugungi kunda ko'plab dorilar va terapevtik preparatlar o'simliklardan olinadigan faol moddalarga asoslanadi, bu esa tabiiy dori vositalarining samaradorligi va ahamiyatini yana-da oshiradi. Tabiiy dori vositalarining tarkibidagi bioaktiv moddalar immunitetni

mustahkamlash, yallig'lanishni kamaytirish, infeksiyalarga qarshi kurashish va boshqa ko'plab salomatlik muammolarini bartaraf etishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ularning keng ko'lamli ta'siri hamda kamroq yon ta'sirlarga ega bo'lishi ularni uzoq muddatli va qo'shimcha terapiya sifatida qo'llash imkonini beradi. Biroq, tabiiy preparatlarni qo'llashda ularning sifatiga, dozaga va saqlash qoidalariga qat'iy rioya qilish zarur, chunki noto'g'ri foydalanish natijasida samaradorlik kamayishi yoki salbiy oqibatlar yuzaga kelishi mumkin.

XULOSA

Zamonaviy ilm-fan va texnologiyalar tabiiy o'simlik mahsulotlarini yanada sifatli va xavfsiz dori vositalariga aylantirishda katta yordam bermoqda. Ekspertizalar, sifat nazorati va standartlashtirish jarayonlari tabiiy dori vositalarining samaradorligini ta'minlaydi va ularning keng qo'llanilishiga zamin yaratadi. Shu bois, tabiiy dori vositalarini ishlab chiqarish va ulardan foydalanish sohasida doimiy ilmiy tadqiqotlar olib borilishi lozim. Natijada, tabiiy o'simlik mahsulotlaridan tayyorlangan dori vositalari nafaqat an'anaviy tibbiyotda, balki zamonaviy davolash usullarida ham o'ziga xos va samarali vosita sifatida o'z o'rnini mustahkamlab bormoqda. Ularning rivojlanishi inson salomatligini saqlash va oshirishga katta hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR

1. Qodirov, I. (2010). *Dorivor o'simliklar va ularning dori sifatleri*. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Toshpulatov, S. (2015). *Tabiiy dorilar va ularning tibbiyotda qo'llanilishi*. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.
3. Akbarova, M. (2018). *Dorivor o'simliklarni yetishtirish va ishlov berish texnologiyasi*. Toshkent: O'zbekiston farmatsevtika universiteti nashriyoti.
4. Костюк, В. П. (2007). *Лекарственные растения: химия, фармакология, применение*. Москва: Медицина.
5. Иванова, Н. В. (2012). *Фармакогнозия: основы и современные методы*. Санкт-Петербург: Наука.
6. Петров, А. С. (2016). *Растительные лекарственные средства в медицине*. Москва: ГЭОТАР-Медиа.
7. Tyler, V. E., Brady, L. R., & Robbers, J. E. (1988). *Pharmacognosy*. Philadelphia: Lea & Febiger.
8. Evans, W. C. (2009). *Trease and Evans' Pharmacognosy*. Elsevier Health Sciences.
9. Balunas, M. J., & Kinghorn, A. D. (2005). Drug discovery from medicinal plants. *Life Sciences*, 78(5), 431-441.